

(Omezené) období tzv. „demografického bonusu“



Coordiadora Civil
Adolfo Acevedo

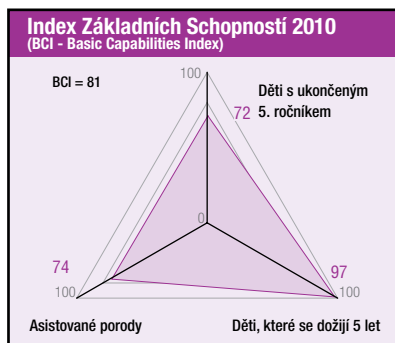
Nikaragujský vzdělávací systém je poměrně zpátečnický, a to nejen pokud jde o pokrytí, ale i z hlediska kvality. Jen 86 % dětí ve školním věku skutečně nastoupí na základní školu a jen 40 % z těch, kteří nastoupí do první třídy, se dostanou do šestého ročníku.² Pouhých 45 % mladých lidí nastupuje na střední školu a jen 44 % z těch, kteří ji začnou studovat, ji úspěšně dokončí.³ Když vezmeme v úvahu, že ukončené středoškolské vzdělání je minimální podmínkou k tomu, aby člověk začal stoupat nad hranici chudoby, existuje jen jediný možný závěr: Nikaragua své občany nepřipravuje na takový život, jaký by měli mít.

To má velmi negativní dopad na rozvoj země, zejména s ohledem na současnou demografickou situaci. Podle sčítání obyvatelstva z roku 2005⁴ se populace v produktivním věku (15 – 59 let) rychle rozrůstá. Mezi lety 1995 a 2005 se počet obyvatel v této věkové kategorii zvýšil o bezprecedentních 29,2 % s ročním nárůstem kolem 2,6 %, což je podstatně více než průměrný nárůst obyvatelstva (1,78 %). V roce 1990 spadalo do věkové skupiny lidí mladších 15 let asi 46 % Nikaragujsců, 49,3 % bylo v produktivním věku a jen 4,8 % dosáhlo důchodového věku. Na každé dítě mladší 15 let tedy připadalo 1,1 dospělého v produktivním věku.

Dnešní populace mladší 15 let však představuje mnohem menší procentní podíl na celkovém počtu obyvatelstva, přičemž jde o úbytek v absolutních číslech. V roce 2005 představovaly děti mladší 15 let pouze 34,6 %, zatímco podíl populace v produktivním věku vzrostl na 56,5 % a lidé starší 60 let tvořili zbývajících 5,6 % obyvatelstva. To znamená, že v roce 2005 na každé dítě mladší 15 let připadalo 1,53 dospělého.

Nejdůležitějším aspektem tohoto demografického posunu je skutečnost, že zatímco děti ve společnosti ubývá, prudce narůstá počet dospělých, kteří se stávají součástí pracovní síly země.

Vláda se nesnaží využít tzv. „demografický bonus“, který zemi pro následujících 20 let nabízí jedinečnou příležitost k rozvoji. Vzhledem k tomu, že podíl obyvatelstva mladšího 18 let každoročně klesá, přichází právě teď vhodná příležitost investovat do vzdělávání nové generace, která bude schopna zvýšit úroveň příjmů na hlavu. Rozvojové plánování by mělo upřednostňovat veřejné vzdělávání a směřovat do tohoto sektoru v příštích 10 letech minimálně 7 % hrubého domácího produktu (HDP), aby byly dosaženy základní vzdělávací cíle. Pokud Nikaragua nebude investovat do vzdělávání nyní, bude na to už příliš pozdě.

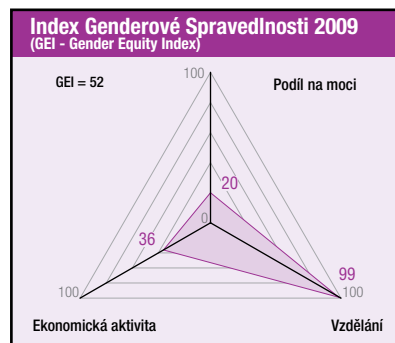


„Demografický bonus“ a snižování chudoby
Odhaduje se, že nikaragujská pracovní síla se každým rokem rozroste o 118 000 mladých lidí, což je největší nárůst v celých dějinách země. Tento proces se nazývá „demografickým bonusem“ (či „demografickou dividendou“) a odehrává se nejen ve městech, ale i ve venkovských oblastech, ačkoli v těch není tento vývoj tak markantní.

Z makroekonomického hlediska to znamená, že pokud tato rozrůstající se pracovní síla najde produktivní zaměstnání, bude se ekonomický růst země zrychlovat. Pokud k tomu dojde, dokud klesá nárůst počtu obyvatel, zvýší se tím průměrný důchod na hlavu, a protože se rodí méně a méně dětí, nabízí se možnost zvýšit investice na hlavu, které proudí do jejich vzdělání. Urychlení ekonomického růstu by tedy mohlo být zkombinováno s výrazným omezením chudoby.

Příkladem země, která tuto politiku úspěšně implementovala, je Jižní Korea. V 50. letech minulého století byla tato země chudší než většina států v Latinské Americe, ale za několik desetiletí se téměř úplně zbavila chudoby.

Nezbytnou podmínkou využití tohoto „demografického bonusu“ je však nejen to, aby se počet obyvatel v produktivním věku rychle zvětšoval, ale také to, aby co největší podíl těchto obyvatel skutečně našel na trhu práce vhodné zaměstnání. V tomto směru představuje jednu z nejvýraznějších překážek pro Nikaragu skutečnost, že účast žen na pracovním trhu je zde tradičně velmi nízká, protože jsou nuceny starat se o děti. Jen 36,7 % žen v produktivním věku se pohybuje na trhu práce.⁵ To znamená, že 63 % žen ve věku 15 – 59 let



postrádá jakýkoli zdroj příjmů, a to dále omezuje jejich samostatnost spolu se skutečností, že nemají možnost ovlivnit, jakým způsobem budou využity zdroje domácnosti.

Pokud však země chce využít „demografického bonusu“ na snížení chudoby tak, jak se to relativně rychle podařilo zemím v jihovýchodní Asii, je nutné dopřát lidem v produktivním věku vhodné vzdělání a školení, aby se mohli ucházet o vysoce produktivní a dobře placené pracovní pozice. Kromě toho musí být formální sektor ekonomiky schopen práci tohoto druhu efektivně poskytovat.

Bonus nebo sociální katastrofa?

Většině Nikaragujsců, kteří v tuto chvíli dosáhli nebo brzy dosáhnou produktivního věku, se dostalo jen (rozsahem i kvalitou) nedostatečného vzdělání. To je zřejmé, vezmeme-li v úvahu, že průměrná délka školní docházky v těchto ročnících a ve vrstvách s nejnižšími příjmy činí pouhých 3,2 až 5,1 roku.⁶

Podle nejnovější „Zprávy o chudobě“, kterou o Nikaragui vypracovala Světová banka, jsou lidé, kteří nedokončili středoškolské vzdělání, tj. ti, kteří za sebou mají méně než 11 let školní docházky, téměř neodvratně odsouzeni k životu pod hranici chudoby.⁷ Teprve u jednotlivců, kteří absolvovali 11 let školní docházky, čili dokončili střední školu, se průměrné příjmy začínají zvedat (těsně) nad hranici chudoby.

Asi 76 % populace mladší 18 let, tedy většina nikaragujské mládeže, žije v 60 % nejchudších domácnostech. To znamená, že většina mladých lidí v zemi má

1 Coordinadora Civil se skládá z asi šesti set nevládních organizací, síť a jednotlivců z celé Nikaraguy.

2 IPS, „A la casa del último analfabeto“, 20. července 2007. Ke stažení na: <www.ipsnoticias.net/nota.asp?idnews=41582>.

3 La Prensa, „Nicaragua con bajo acceso a educación secundaria“ (Nikaragua trpí nedostatečným přístupem k sekundárnímu školství), 14. března 2010. Ke stažení na: <www.laprensa.com.ni/2010/03/14/economia/19086>.

4 Národní statistický úřad, VIII Censo de Población y IV de Vivienda, květen 2006. Ke stažení na: <www.cies.edu.ni/documentos/censo2005/Informe%20Resumen%20del%20VIII%20Censo%20de%20Poblacion.pdf>.

5 „Nicaragua desperdicia sus mejores años“, La Prensa, 16. července 2010. Ke stažení na: <www.laprensa.com.ni/2010/07/16/nacionales/31702>.

6 Adital, „Nicaragua en la encrucijada de la 'transición demográfica'“, 3. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.adital.com.br/site/noticia.asp?lang=ES&cod=42527>.

7 Viz „7% del PIB a Educación nos sacará de la pobreza“, El Nuevo Diario, 12. března 2010. Ke stažení na: <www.impresso.elnuevodiario.com.ni/2010/03/12/nacionales/120649>.

jen velmi omezený přístup ke vzdělání. Když vezmeme v úvahu silnou pozitivní korelaci mezi průměrnou úrovní vzdělání a vyšší příjmů, znamená to, že většinu lidí čeká v příštích 50 letech namáhavá práce v neformální ekonomice, která jim nikdy neumožní přenést se nad hranici chudoby.

Z analýzy struktury nikaragujského pracovního trhu vyplývá, že téměř 70 % pracovních příležitostí v neformálním sektoru je nejistých. Asi 65 % zaměstnanosti dnes představují řemeslníci a lidé pracující „na volné noze“ či v malých ekonomických jednotkách, které tvoří jednotlivce či rodina ve městě či na venkově, a které čítají 1 až 5 lidí. Nemají tedy naprosto žádný přístup k finančním zdrojům. To odráží národní profil, podle kterého je většina domácností nucena věnovat se nějaké ekonomické aktivitě, aby si zajistila základní prostředky k přežití.

Tato situace je výsledkem rozvojového modelu založeného na „komparativní výhodě“, který byl v zemi prosazován po více než dvě desetiletí. Tento model počítal s komparativně velkou nabídkou pracovních sil, ale i s tím, že tyto pracovní síly jsou velmi málo kvalifikované, čímž jsou vedeny k práci za velmi nízké mzdy. Jedním z následků tohoto stavu je skutečnost, že chudoba a nerovnost nevyhnutelně přecházejí z jedné generace na druhou.

Největší nárůst populace v produktivním věku v dějinách země by potenciálně mohl představovat příležitost ke snížení úrovně chudoby za relativně krátkou dobu. Ale tato příležitost dosud nebyla využita, a to především ze dvou shora uvedených důvodů: Zprv proto, že většina mladých lidí, kteří se dostávají do produktivního věku, dosáhla jen nízké úrovně vzdělání, což je odsuzuje ke špatně placeným pracovním pozicím. A zadržuje proto, že jen 53 % populace v produktivním věku skutečně vstupuje na pracovní trh, což je dáno velmi nízkou mírou participace žen.

Následky této neschopnosti využít demografický bonus zasahují daleko za bezprostřední či střednědobý časový horizont. Nikaragua nejen přichází o velkou příležitost, ale zároveň zasévá semeno budoucí socio-demografické katastrofy.

Bonus a demografická nevýhoda

Jen 20 % nikaragujské pracovní síly se podílí na programu sociálního zabezpečení, takže 80 % pracujících, kteří dosáhli důchodového věku, odchází na odpočinek bez úspor a podpory a jsou odkázáni pouze na rodinné příslušníky a na charitativní organizace. Tato závislost by se mohla ještě posílit kvůli současnému důchodovému systému, v němž současné výdaje pokrývají především příspěvky pracujících. V následujících letech bude počet důchodců, a tím i množství peněz vyplácených na důchodech, narůstat až do té míry, kdy příspěvky pracujících účastníků nebudou stačit na to, aby pokryly výdaje systému.

Podle omezeného množství dostupných informací Ústav sociálního zabezpečení (INSS) přibližně v roce 2016 přestane být schopen pokrývat vyplácené důchody při stávající úrovni příspěvků a tento deficit se bude nadále zvětšovat. Aby INSS dostal svým závazkům, bude nucen použít technické rezervy, které za dobu své existence nakuuloval, ale odhaduje se, že tyto rezervy vydrží jen do roku 2020. Zazněly návrhy na „reformu parametrů“, ale i ta by celému systému dopřála přinejlepším dvacetiletý odklad nevyhnutelného konce.

Pokud se situace nezmění, budou za 25 až 30 let, tedy v době, kdy se populační trend naplno projeví, lidé v důchodovém věku stále více a více závislí na pracujících. Ovšem tou dobou se počet obyvatel v této věkové kategorii začne znovu snižovat.

Většina pracujících bude v okamžiku, kdy dosáhne důchodového věku, pravděpodobně zaměstnána v neformálním sektoru a tím odsouzena k chudobě. „Demografický bonus“ pomine ve chvíli, kdy podíl lidí v produktivním věku přestane narůstat oproti podílu závislé populace (děti, důchodci) a začne znovu klesat. S nárůstem podílu závislé populace bude progresivně klesat příjem na hlavu a tím i příjem domácností. Demografický bonus se tak postupně stane demografickou nevýhodou.

Budoucnost se musí změnit dnes

Podle Jorge Campose z Populačního fondu OSN v Nikaragui se „demografická příležitost, která se dnes nabízí, nebude víckrát opakovat a potrvá jen omezenou dobu. Pokud jí stát bude chtít využít, bude muset už od této chví-

le vhodným způsobem investovat dostatečné množství prostředků. Kromě toho musí dojít k zavedení vhodných politických opatření, která mladým lidem umožní vstup na trh práce s odpovídajícím vzděláním, dovednostmi a zdravotním stavem. Pokud země nedosáhne tohoto stavu včas, jinými slovy pokud na jeho dosažení nezačne okamžitě pracovat, promění se tato příležitost v sociální katastrofu s vysokou mírou nezaměstnanosti, nejistotou obyvatel a masovou emigrací, která celou situaci nepochybně ještě zhorší.“⁸

Je nutné investovat minimálně 7 % HDP do veřejného vzdělávacího systému. Teprve pak může země pomýšlet na dosažení základních cílů ve vzdělávání:

- 100% docházky do prvního ročníku základní školy,
- 80% úspěšnosti při získávání základního vzdělání,
- 75% úspěšnosti při získávání středoškolského vzdělání,
- průměrně 9 let školní docházky v celé populaci.

K dosažení investic ve výši 7 % HDP je nutné současné rozpočtové prostředky vyhrazené pro ministerstvo školství zdvojnásobit, nebo je přinejmenším navýšit na ekvivalent 6 % HDP. Ale podle oficiálních projekcí se rozpočet pro tento rezort, který v roce 2009 představoval 4 % HDP⁹, bude v následujících letech spíše zmenšovat. V roce 2013 má činit pouze 3,55 % HDP. Tato pochmurná situace nastane jen dva roky před koncem období stanoveného k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí.

Rozvojové cíle tisíciletí požadují, aby do roku 2015 všechny děti dostaly možnost dokončit cyklus základního vzdělání. V současnosti je dosažení tohoto cíle zcela nerealistické; je zapotřebí masivních investic do školství, aby se do budoucna docílilo radikální změny. Tato varianta je však velmi nepravděpodobná, protože země nečiní ani sebemenší pokroky v nápravě stávající situace.

Podíl mládeže na nikaragujské populaci klesá. Tím klesá i počet dětí a dospívajících, do kterých by bylo zapotřebí investovat, protože to jsou právě oni, kdo zemi mohou zbavit chudoby. Správný čas na investování do mládeže a změnu budoucnosti země je právě teď. Pokud se tento krok odloží na zítřek, může být už příliš pozdě. ■

8 Adital, *op. cit.*

9 Tamtéž.